

Білоус В.С. Діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в умовах війни: потреби та можливості. Трансформація роботи бібліотек в умовах воєнного стану : Всеукраїнська науково-практична конференція, 20 квітня 2023 р. / Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2023.

УДК 027.7:37](477.44-25):355.01

Білоус В.С.
директор бібліотеки
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

***Діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
в умовах війни: потреби та можливості***

У статті висвітлено досвід дистанційної роботи бібліотеки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського в умовах війни. Ознайомлено з електронними ресурсами та бібліотечними сервісами. Зроблено спробу проаналізувати актуальні напрями діяльності бібліотеки та її адаптацію до потреб часу, а також визначити значення та пріоритети бібліотеки у період воєнного стану.

Ключові слова: бібліотечні сервіси, електронні ресурси, дистанційна робота, бібліотека і війна, волонтерська допомога, бібліотека Вінницького педуніверситету.

Bilous V. S.
***Activities of the library of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State
Pedagogical University in conditions of war: needs and opportunities***

The article highlights the remote work experience of the Mykhailo Kotsyubynskyi VSPU library in wartime conditions. Familiarized with electronic resources and library services. An attempt was made to analyze the current directions of the library's activities and its adaptation to the needs of the time, as well as to determine the importance and priorities of the library during the period of martial law.

Keywords: library services, electronic resources, remote work, library and war, volunteer assistance, Vinnytsia Pedagogical University library.

Жорстока війна, розв'язана російським агресором, зачепила усі без винятку сфери суспільного життя і торкнулася кожного громадянина і мешканця України. Задля перемоги український народ намагається своєю посиленою діяльністю підтримати захисників України: стають волонтерами, надають допомогу переміщеним особам, просто працюють на своїх робочих місцях. Під час війни згуртованість, об'єднаність та стійкість українського народу є вагомим внеском у перемогу над ворогом.

Кожен історичний період розвитку держави відповідним чином позначається і на пріоритетах діяльності бібліотек як важливих соціально-комунікаційних інституцій. Нові випробування перед бібліотеками постали у зв'язку з страшною повномасштабною війною. Нині бібліотекарі та бібліотеки приймають виклики, породжені війною та шукають рішення для подолання існуючих проблем та загроз [5, с. 9].

Серйозні зміни, спричинені трагічними подіями відбулися у бібліотечній системі, де конкретні види діяльності перемістилися в онлайн. Бібліотеки не припинили свою діяльність, а згуртувалися та мобілізували всі наявні ресурси задля надання інформаційної, волонтерської, соціальної та психологічної підтримки тим, хто цього потребує [4].

У складних реаліях часу (роки пандемії, а з 24 лютого 2022 року – війна з російським агресором) бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського визначила своїм пріоритетом обслуговування користувачів онлайн, максимально забезпечуючи інформацією наукові, навчальні та соціокультурні запити навчального закладу, надання вільного доступу до інформації усіх категорій споживачів, їхня інтегрованість у веб-простір. Час показав, що важливим завданням бібліотеки є інформаційна підтримка навчального та наукового процесів університету у різних вимірах та сценаріях невизначеності.

Війна перекреслила багато наших планів, поставила нові завдання та виклики. З перших днів війни та оголошеного в Україні воєнного стану бібліотека ВДПУ імені Михайла Коцюбинського визначила одним із своїх завдань волонтерську допомогу Збройним силам України, Територіальній обороні та внутрішньо переміщеним особам – сім'ям, які переїхали з території воєнних дій. Працівники бібліотеки активно виявили свою громадянську та людську позицію: здійснювали регулярні фінансові внески на потреби армії, перераховували кошти на рахунки волонтерів для закупівлі спец обладнання для військових; збирали продукти харчування, ліки, теплі речі для потреб ЗСУ та Територіальної оборони; надавали фінансову допомогу та організували збір гуманітарної допомоги малозабезпеченим сім'ям, внутрішньо переміщеним особам, вразливим соціальним категоріям; виготовляли «коктейлі Молотова», плели маскувальні сітки; приносили до місцевих шпиталів постільну білизну, одяг та книги для поранених військових; взяли участь в облаштуванні університетського укриття.

З початку військової агресії бібліотека Вінницького педуніверситету змушена була піти на простій. У зв'язку з виробничою необхідністю та з метою раціонального використання бюджетних коштів під час воєнного стану було прийнято рішення вивільнити 10 ставок, внести зміни до штатного розпису та оптимізувати структуру бібліотеки. У серпні 2022 року було звільнено 10 працівників бібліотеки у зв'язку з неможливістю забезпечення працівників роботою (п.6 ч.1 ст.41 КЗпП України), що спричинило зміни у структурі книгозбірні та значну оптимізацію бібліотечних процесів. Так були реорганізовані майже всі підрозділи бібліотеки, об'єднано відділи обслуговування, інформаційно-бібліографічний відділ та об'єднано з відділом комплектування. З 5 відділів, які забезпечували роботу до війни, структура бібліотеки сьогодні складається з трьох відділів: відділ обслуговування навчально-методичною, науковою та художньою літературою; відділ комплектування, науково-аналітичної обробки документів та формування бібліографічно-інформаційних ресурсів; відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотечних процесів.

Проте, попри всі труднощі, негаразди, проблеми бібліотека Вінницького педуніверситету завжди була і є інформаційним центром, основою навчально-педагогічного та наукового процесів, від ресурсів та послуг якого залежить зміст навчання та наукових досліджень. Навіть у простій ми працювати дистанційно, забезпечували інформаційні потреби користувачів, активно використовували соціальні мережі у популяризації можливостей бібліотеки, надавали організаційний і технічний супровід онлайн-заходів, робили інформаційні огляди тощо. Налагоджені під час карантину сервіси не припиняли своєї роботи. Лише на початку листопада частину працівників було виведено з простою. Працівники бібліотеки продемонстрували, що здатні швидко реагувати на різні драматичні виклики, адаптуватися до нових умов і, не дивлячись на графіки та умови роботи (чи то гнучкий графік, дистанційна робота, простій чи відпустка) продовжували інформаційне забезпечення потреб та запитів здобувачів вищої освіти, викладачів та співробітників університету [1, с. 19]. Університетська бібліотека, надаючи інформаційну підтримку віддаленим користувачам, виявилася спроможною дистанційно забезпечити інформаційне обслуговування, щоб бути потрібною та важливою в умовах обмеження, викликане воєнним станом. Дистанційне навчання та його інформаційне забезпечення є випробуванням для усіх учасників освітнього процесу, що визначило головний акцент у роботі закладів вищої освіти та бібліотек. Впровадження інноваційних технологій дало можливість працювати бібліотеці у дистанційному режимі, що стало надзвичайно важливим під час тимчасових незручностей, надзвичайних ситуацій (неодноразове замінування установи, сезонні карантини) [2, с. 32]. Маючи досвід роботи у віддаленому режимі під час Covid-19, коли було докладено максимум зусиль для організації повноцінної роботи в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання студентів, бібліотека надає послуги та консультації користувачам і у період дії воєнного стану.

Бібліотека продовжила інформаційне забезпечення користувачів, надаючи доступ до електронних документів, долучаючись до онлайн-заходів, спрямованих на допомогу навчально-виховному процесу та науково-дослідній діяльності університету. В умовах викликів сьогодення особливого значення набуває впровадження нових форматів представлення даних, збільшення е-ресурсів, як важливого джерела задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів, створення бібліотечних сервісів для віддалених користувачів бібліотеки. Щоб залишатися потрібною, привабливою та цікавою для користувачів, бібліотека впроваджує в роботу нові форми і методи, активно формує електронні ресурси, здійснює інформаційне забезпечення користувачів, надаючи доступу до електронних документів. Серед онлайн-послуг, які надає бібліотека, можна назвати доступ на сайті бібліотеки до бібліографічних і фактографічних даних, підготовлені тематичні рекомендаційні списки літератури, інформування і зворотний зв'язок з користувачем. Важливе значення для користувачів бібліотеки мають навчальні та науково-допоміжні ресурси, інформаційно-бібліографічні списки за базовими навчальними дисциплінами, структурована веббіотека посилань:

навчальні дисципліни.

Бібліотека, використовуючи дистанційні технології, змінює та розширює інформаційно-бібліотечний сервіс: оновлює та підтримує в актуальному стані сайт бібліотеки; надає довідки та консультації через «Гостьову книгу» віртуальної довідкової служби сайту бібліотеки, соціальні мережі, Viber, Telegram, e-mail та за телефоном; забезпечує функціонування Інтернет-каталогу; редагує та наповнює Інституційний репозитарій; здійснює наукометричний та бібліометричний аналіз публікаційної активності вчених університету; забезпечує перевірку на плагіат академічних текстів студентів; надає індекси УДК та авторські знаки для наукових публікацій тощо. Продовжується робота з інтернет-проєктом «Наукометричні портрети вчених університету», який включає інформацію про присутність в Google-академії, WOS, Scopus та «...є джерелом забезпечення вільного доступу до публікацій наукових працівників університету» [3, с. 62].

З метою популяризації бібліотеки, її продуктів та послуг активно використовуються сучасні комунікаційні технології, інструменти інтернет-маркетингу, що включає такі складові: веб-сайт бібліотеки як головний засіб комунікації та інструмент інтернет-навігації; електронну пошту, миттєві повідомлення, соціальні мережі, блоги, форуми тощо. Систематично на Facebook розміщуються інформаційні повідомлення та короткі пости, публікації про книги, письменників, презентуються віртуальні книжкові виставки тощо.

На початку навчального року, не маючи можливості наживо ознайомити студентів з бібліотекою, організували онлайн-екскурсії бібліотекою для першокурсників, провели заходи для студентів старших курсів, на яких представили виступ-презентацію «Електронні освітні ресурси бібліотеки для ЗВО: формування та використання». У рамках вивчення дисципліни «Основи науково-педагогічних досліджень» відбуваються онлайн-зустрічі студентів з працівниками бібліотеки, на яких бібліотечні фахівці розповідають про корисні посилання, електронні ресурси бібліотеки та інформаційно-бібліографічні послуги, які надаються дистанційно. Про дотримання важливої чесноти – академічної доброчесності, використання і можливості бібліотечних сервісів, доступ та відповідальне їх використання, як правильно написати якісну унікальну публікацію розповідають працівники бібліотеки здобувачам вищої освіти, демонструючи презентацію «Академічна доброчесність – запорука успіху науковця».

Працівники бібліотеки активно беруть участь у настановних конференціях з педагогічної практики студентів, проводять онлайн-огляди інтернет-ресурсів та навчально-методичної літератури, яку студенти зможуть використовувати під час проходження педпрактики в школі.

Бібліотека долучається до різноманітних загально університетських заходів. У День української писемності та мови Всеукраїнський радіодиктант Національної єдності, який відбувся незалежно від війни, навіть наперекір їй, об'єднав у стінах Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського адміністрацію закладу, керівників структурних

підрозділів, представників студентства у онлайн та офлайн форматах. Працівники бібліотеки також активно доєдналися до написання диктанту. Текст радіодиктанту «Твій дім» Ірини Цвілик у прочитанні акторки кіно і театру Ади Роговцевої був таким щемким, повертав нас у сьогоднішній день, ще більше дав зрозуміти важливість сімейних цінностей, показав, яким рідним є для нас дім, наше місто, наша рідна Україна.

В умовах війни, не зважаючи на відключення світла, нестабільний інтернет, відсутність тепла та інших зручностей, бібліотека ВДПУ імені Михайла Коцюбинського сприяла організації участі студентів університету у VI Міжнародному інтелектуальному студентському онлайн турнірі «#СловоСковороди_Ми_побудуємо_світ_кращий», який відбувся за ініціативи НБ Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка з нагоди відзначення 300-річного ювілею українського поета Григорія Сковороди.

Ми розуміємо, що сучасний бібліотечний фахівець має бути готовим до змін, які відбуваються в інформаційному суспільстві, покликаний бути не тільки носієм високої загальної і професійної культури, а постійно опанувати прогресивні бібліотечні технології, реагувати на вимоги часу. Бібліотеки підтвердили свою роль як посередників достовірної інформації, відіграють активну роль як агенти перевірки у боротьбі з дезінформацією, акцентуючи увагу на медіа та інформаційну грамотність.

Варто відзначити, що в умовах воєнного стану працівники бібліотеки Вінницького педуніверситету належну увагу приділяють підвищенню кваліфікації та удосконаленню професійних навичок, продовжують брати участь у науково-практичних інтернет-конференціях та семінарах, під час яких діляться досвідом роботи, розповідають про актуальність та доступність бібліотечного сервісу, про спроможність університетської бібліотеки в умовах війни, акцентують увагу на пріоритети та визначають стратегічні напрями діяльності.

Тема війни та діяльність бібліотеки у цей складний період відображається у збірниках матеріалів конференцій та у фахових бібліотечних виданнях. Важливим джерелом також є онлайн-зустрічі, конференції, «світові кафе», організовані Українською бібліотечною асоціацією, під час яких фахівці бібліотек з різних областей України діляться власним досвідом роботи у воєнний час та обговорюють проблемні питання.

Фахівці нашої бібліотеки у рамках підвищення кваліфікації проводять для категорії слухачів Вінницького обласного навчально-методичного центру галузі культури, мистецтв та туризму лекції-презентації, на яких знайомлять працівників бібліотек області з досвідом роботи університетської книгозбірні, акцентують увагу на створенні електронних ресурсів та впровадженні інноваційних технологій, специфіку та важливість дистанційної роботи в умовах різних викликів.

Колеги методичного об'єднання закладів вищої освіти м. Вінниці постійно підтримують один одного, діляться досвідом організації роботи в режимі воєнного стану. Так на базі НБ ВНМУ ім. М. І. Пирогова відбулася

науково-практична конференція «Бібліотечні компетентності в умовах нових викликів», на якій заступник директора бібліотеки Воробйова Л. М. підготувала виступ «Згуртуємося задля Перемоги! (досвід роботи бібліотеки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського під час війни)». Працівники бібліотеки взяли участь у форумі жіночого лідерства «Жінки для фронту та Перемоги України», який проходив на базі Вінницького педуніверситету (Воробйова Л. М. «Бібліотека ВДПУ імені Михайла Коцюбинського – режим воєнного стану»).

Таким чином, у різних сценаріях невизначеності, у викликах сьогодення, спричинених війною, бібліотека залишається надійним інформаційним центром університету. Серед стратегічних напрямів діяльності бібліотеки – подальша цифровізація документів, актуалізація онлайн-форм та дистанційного обслуговування, доступність електронної інформації та технологій для різних категорій користувачів за будь-яких ризиків та викликів часу.

Ракетний обстріл Вінниці 14 липня 2022 року – черговий прояв звірячої політики рф, яка свідомо знищує мирних українців. Моторошна трагедія забрала життя багатьох людей, понівечила житлові та офісні приміщення. Від ударів постраждали також приміщення нашого університету, зокрема і бібліотеки, які наразі потребують капітального ремонту.

Кожен жорстокий прояв країни зла ще більше об'єднує нас, вселяє віру у Перемогу нашої України. Труднощі, які виникають, загартовують, дозволяють набути новий досвід, що робить нас сильними, готовими до будь-яких випробувань. Ми вже другий рік в умовах воєнного стану стоїмо пліч-о-пліч, ми дійсно з'єдналися і свою єдність показали всьому світові. Сьогодні кожен з нас впевнено тримає стрій на інформаційно-ресурсному фронті, часткою своєї праці наближає Перемогу. Ми єдині у всіх своїх діях. Разом і спільними зусиллями – до Перемоги!

Відбудуємо країну, зруйновані міста, навчальні заклади та бібліотеки. Не забудемо, не простимо!

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Електронні наукові та освітні ресурси, інноваційні сервіси бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. №4 (30). С. 18–21.
2. Білоус В. С. «Ні карантину на знання та інформаційно-бібліотечні послуги!»: з досвіду дистанційної роботи освітянської книгозбірні. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2021. № 1. С. 31–34.
3. Білоус В. С., Лазаренко Н. І., Коломієць А. М. Університетська наука у міжнародному інформаційному просторі. *Витоки педагогічної майстерності / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка* :зб. наук. пр. Полтава, 2017. Вип. 19. С. 60–66. Серія «Педагогічні науки».
4. Воробйова Л. М. Згуртуємося задля Перемоги! (досвід роботи бібліотеки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського під час війни). *Бібліотечні компетентності в умовах нових викликів* : науково-практична конференція / НБ ВНМУ імені М. І. Пирогова. Вінниця, 5 жовтня 2022 р. URL: <http://library.vnmu.edu.ua/conferences/>.
5. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3. С. 9–14.